

Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове...

Literature

- Akiner S., 1984, *Minatures by Sakrat Janovič*, London.
- Akiner S., 2009, *Religious Language of a Belarusian Tatar Kitab: A Cultural Monument of Islam in Europe*, Wiesbaden.
- Arloŭ U., 1998, *Božaja karouška Ź piataj aveniu*, Miensk.
- Arloŭ U., 2013, *The Country called Belarus*, translated by Jim Dingley, Bratislava.
- Babina N., 2013, *Down among the Fishes*, translated by Jim Dingley, London.
- Bennett B., 2011, *The Last Dictatorship in Europe: Belarus under Lukashenko*, London.
- Bykaŭ V., 1972, *The Ordeal*, translated by Gordon Clough, London.
- Bykaŭ V., 1990, *Sign of Misfortune*, translated by Alan Myers, New York.
- Gimpelevich Z., 2005, *Vasil Bykaŭ: His Life and Works*, Montreal and Kingston etc.
- McMillin A., 1973, *The Vocabulary of the Byelorussian Literary Language in the Nineteenth Century*, London.
- McMillin A., 1977, *The History of Byelorussian Literature: From its Origins to the Present Day*, Giessen.
- McMillin A., 1999, *Belarusian Literature in the 1950s and 1960s: Release and Renewal*, Wien.
- McMillin A., 2002, *Belarusian Literature of the Diaspora*, Birmingham.
- McMillin A., 2010, *Writing in a Cold Climate: Belarusian Literature from the 1970s to the Present Day*, London.
- McMillin A., 2015, *Spring Shoots: Young Belarusian Poets in the Early Twenty-First Century*, Cambridge.
- Rich V., 1971, *Like Water, Like Fire: An Anthology of Byelorussian Poets from 1828 to the Present Day*, London.
- Wilson A., 2011, *Belarus: The Last European Dictatorship*, New Haven and London.

Вольга Барысенка

Мінск

Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове
як замежнай. Дыяхранічны аспект

Рэзюмэ

У артыкуле праведзены аналіз вучэбна-метадычнай літаратуры па беларускай мове як замежнай. Першыя айчынныя выданні нельга назваць сапраўднымі падручнікамі: матэрыял у іх размешчаны ў акадэмічным парадку, адсутнічаюць камунікатыўныя практыкаванні. З 2000-х гадоў пачынаюць з'яўляцца дапаможнікі, прызначаныя для развіцця навыкаў і ўменняў беларускага вуснага маўлення. Сёння неабходна стварыць дзяржаўную паўзроўневую тыпавую праграму навучання беларускай мове як замежнай, адпаведную еўрапейскай сертыфікацыйнай сістэме ўзроўняў валодання замежнымі мовамі, на падставе чаго і магчыма распрацаваць сучасныя вучэбныя комплексы.

Abstract

Handbooks on Belarusian as a Foreign Language in a Diachronic Aspect

The article gives an overview of text-books devoted to Belarusian as a foreign language. They can not be fully regarded as textbooks because the material is presented in an academic manner and lacks the communicative approach. Since the year of 2000, several speech practice handbooks have been published. Today it is necessary to work out a national level-based model curriculum of Belarusian as a foreign language as required under the Common European Framework of Reference, which will give rise to modern textbooks.

Вольга Барысенка

Беларуская мова як замежная нядаўна зрабілася як аб'ектам даследавання, так і прадметам выкладання ў вышэйшай школе Беларусі. Пры гэтым рознага роду дапаможнікі для іншамоўных навучэнцаў пачалі з'яўляцца з другой паловы XX ст. і ў Беларусі, і за яе межамі. Адным з першых вопытаў стварэння дапаможніка па беларускай мове для замежных навучэнцаў стаўся падручнік ў 2-х тамах В. Пашкевіч, які выйшаў у Таронта (Канада) у 1974 г. [Pashkevich 1974, 1978]. Падручнік быў запатрабаваны жыццём беларускай дыяспары ў Канадзе. Дзеці эмігрантаў дасягнулі школьнага ўзросту, у тым ліку і дзеці Валянціны Пашкевіч. Яна, педагог па прафесіі, заснавала пры беларускай царкве святой Ефрасінні Полацкай у Таронта суботнюю беларускую школу. Натуральна, школе патрэбныя былі дапаможнікі. Спачатку В. Пашкевіч склала *Першую чытанку пасля лемантара для беларускіх дапаўняльных школаў*, якая была выдадзена ў Кліўлендзе (ЗША) у 1968 г. А потым у 1974 г. з'яўляецца англамоўны падручнік *Fundamental Byelorussian = Беларуская мова*. Гэтыя два тамы да сённяшняга дня ўзор сістэматызаванага і поўнага і практыка-арыентаванага курса беларускай мовы як замежнай. Канадскі ўрад падтрымаў гэты праект і выступіў адным са спонсараў. Томас Э. Бэрд напісаў рэцэнзію: "Падручнік *Fundamental Byelorussian* В. Пашкевіч мае шмат добрых рысаў. [...] Студэнту даецца ўгляд у розныя аспекты беларускае гісторыі, быту, культуры, геаграфіі. Пры канцы кожнага тому даволі вялікія беларуска-англійскія і англійска-беларускія слоўнікі, якія разам ахопліваюць каля 20 000 словаў. Карта, змешчаная ў 20-м раздзеле, была б больш даступнай для ўжывання і карыснай, калі б была змешчаная на самым пачатку кнігі. Фатаграфіі і малюнкi павялічваюць зацікаўленне падручнікам, хоць у іх больш настальгіі ды выпадковага адлюстравання, як сістэматычнае спробы ўлучыць навочны матэрыял пра Беларусь – "колішняга" або цяперашняга часу. Занадта сціплай з'яўляецца дапаўняльная інфармацыя пра Беларусь. Кожнай з закранутых тэм трэба было прысвяціць, прынамсі, старонку: геаграфіі БССР, размеркаванню жыхарства рэспублікі, вышэйшым навучальным установам, прыродным багаццям. Невялікія карты, малюнкi, прадумана падабраныя статыстычныя табліцы ажывілі б тэкст інфармацыі. Аднак двухтомны падруч-

нік з'яўляецца важным дасягненнем у галіне навучання мове" [Бэрд 1973: 2]. В. Кіпель успамінаў, што па падручніку В. Пашкевіч займаліся студэнты славістыкі Калумбійскага ўніверсітэта ў Нью-Ёрку.

Дапаможнік уяўляе з сябе адначасова і падручнік, і метадычнае кіраўніцтва для выкладчыка. Навучэнцы маглі авалодаць базавым лексічным і граматычным мінімумам. Двухтомны дапаможнік складаецца з 5-ці раздзелаў – лексіка-граматычных модуляў, якія падзяляюцца на 29 заняткаў – "кругоў". Кругі ўключаюць у сябе лексічны тэкставы матэрыял, граматычныя і арфаграфічныя правілы, лексіка-граматычныя і камунікатыўныя практыкаванні. Кожны раздзел заканчваецца заняткамі на паўтарэнне-замацаванне. У падручніку выкарыстоўваюцца англійская і беларуская мовы. Нават у змесце тэма спачатку падаецца па-англійску, а потым па-беларуску. Адпаведна, дапаможнік арыентаваўся на англамоўнага навучэнца. Звесткі па фанетыцы падаюцца на працягу 18 заняткаў, арфаграфія на працягу ўсіх заняткаў, у апошнім крузе распавядаецца пра "важнейшыя выпадкі, калі трэба ставіць коску" [Pashkevich 1974: 10].

Неабходна адзначыць арыгінальны падыход да паслядоўнасці падачы граматычнага матэрыялу.

1. Пытальныя займеннікі *хто? што?* Злучнікі *і, а, ды*. Цяперашні час дзеяслова *быць*.
2. Род назоўніка. Назоўны склон.
3. Колькасныя лічэбнікі ад *аднаго* да *дзесяці*. Асабовыя займеннікі. 1-е спражэнне дзеяслова (*няць, чытаць*).
4. Спалучэнне прыметніка з назоўнікам, спражэнне дзеясловаў *браць, пісаць*. Склоны назоўніка. Вінавальны склон.
5. Родны склон адзіночны лік. Вінавальны склон адзіночны лік адушаўлёных назоўнікаў мужчынскага роду. Злучнік *але*.
6. Другое спражэнне дзеяслова. Дзеяслоў з адмоўем *не*. Месны склон назоўніка.
7. Дзеясловы *сядзець, любіць, даваць, жыць*. Прошлы час. Месны склон для азначэння часу.

Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове...

8. Дзеясловы *есці, ехаць*. Творны склон адзіночны лік назоўнікаў.

9. Давальны склон адзіночны лік назоўніка. Безасабовыя сказы. Колькасныя лічэбнікі ад *адзінаццаці* да *дваццаці*.

10. Будучы складаны час. Скланенне асабовых займеннікаў. Выражэнне прыналежнасці родным склонам.

11. Прошлы час дзеяслова на *-ці, -зі, -чы*. Загадны лад. Зваротныя дзеясловы.

12. Трыванні дзеяслова. Будучы прасты час. Творны склон у выказніку.

13. Скланенне прыметніка ў адзіночным ліку. Віды займеннікаў.

14. Скланенне пыгальных і ўказальных займеннікаў. *Мне падабаецца // я люблю*.

15. Родны склон множны лік назоўніка. Вінавальны склон множны лік назоўніка. Родны склон множны лік назоўніка з колькаснымі лічэбнікамі ад *пяці* да *дваццаці*, пасля *шмат, мала, паміж*. Творны склон множны лік назоўніка.

16. Давальны склон множны лік, месны склон множны лік назоўніка.

17. Дзеясловы руху. Скланенне прыметнікаў у множным ліку. Прыметнікі якасныя, адносныя і прыналежныя, поўныя і кароткія. Прыслоўі. Скланенне прозвішчаў і геаграфічных назваў.

18. Ступені параўнання прыметніка і прыслоўя. Парадкавыя лічэбнікі ад *аднаго* да *дваццаці*.

19. Прыметнік у ролі назоўніка. Рознаскланяльныя, нескланяльныя назоўнікі.

20. Колькасныя і парадкавыя лічэбнікі ад *дваццаці аднаго* да *ста*. Скланенне. *Чалавек – людзі*.

21. Колькасныя і парадкавыя лічэбнікі пасля *ста*. Скланенне. Спалучэнне назоўнікаў з колькаснымі лічэбнікамі. Парны лік. Прыналежныя займеннікі.

22. Зборныя лічэбнікі. Спалучэнне дзеяслова з лічэбнікам. Дробавыя лічэбнікі. Безасабовыя дзеясловы. Азначальныя займеннікі.

Зваротны займеннік *сябе*.

23. Табліца множання па-беларуску. Незначальныя займеннікі. Адмоўныя займеннікі. Абвесны, загадны, умоўны лад дзеяслова. Часціцы *не, ні*.

24. Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Незалежны і залежны стан дзеяслова. Дзеепрыметнік. Дзеепрыслоўе. Запрошлы і прадбудучы час.

25. Даты. Узрост. Прошлы час са злучнікамі *каб*.

Асобна пададзены граматычныя табліцы скланення назоўнікаў, прыметнікаў, займеннікаў, лічэбнікаў, спражэння дзеяслова.

Для прыкладу, спынімся на першым з 6-ці “кругоў”. Спачатку падаецца алфавіт (кірыліца і лацінка), асноўныя звесткі пра фанетычны лад беларускай мовы. В. Пашкевіч прыводзіць кароткі кампаратыўны каментар пра вымаўленне беларускіх гукаў у параўнанні з англійскімі. Каментар дублюецца па-англійску. Пачынаецца першы “Круг” з палілогу *Па дарозе ў школу*, далей падаецца беларуска-англійскі слоўнік, у якім змешчаны асобныя словы, выразы і сказы з палілогу. Практыкаванні накіраваны на выпрацоўку навыкаў чытання, вымаўлення і на тэарэтычныя веды па фанетыцы. Напрыклад, патрабуецца пазначыць, колькі ў словах галосных, паўгалосных (санорных) і зычных.

Падручнік быў заснаваны на граматыцы Браніслава Тарашкевіча. Але і сёння дадзены дапаможнік уяўляе цікавасць для спецыялістаў-філолагаў як першая прыступка развіцця тэорыі і практыкі выкладання беларускай мовы як замежнай у свеце.

Практычна сінхронна ў Мінску ў 1973 г. выходзіць дапаможнік А. А. Крывіцкага, А. Е. Міхневіча, А. І. Падлужнага *Белорусский язык для небелоруссов* [Кривицкий, Михневич, Подлужный 1973]. Кніга напісана на рускай мове. Складаецца з сямі раздзелаў, прысвечаных гісторыі беларускай мовы, фанетыцы і арфаэпіі, марфалогіі, сінтаксісу. Акрамя гэтага, у дапаможніку маецца хрэстаматыя і кароткі дыферэнцыйны руска-беларускі слоўнік. У эміграцыйным часопісе “Запісы” была змешчана

Вольга Барысенка

чана рэцэнзія Яна Садоўскага на дапаможнік. Аўтар адзначыў вартасць, а таксама недахопы выдання [Садоўскі 1973]. Аваладаць практыкай беларускага маўлення, карыстаючыся гэтым дапаможнікам, наўрад ці атрымаецца. Думаецца, аўтары і не ставілі перад сабой такой задачы. У адрозненне ад сітуацыі ў эмігранцкім асяроддзі, дзе неабходна было навучыць дзяцей гаварыць па-беларуску, у БССР беларуская мова існавала як пыльда, як аб'ект навуковага даследавання, а не як сродак камунікацыі. У адпаведнасці з гэтым, А. А. Крывіцкі, А. Е. Міхневіч, А. І. Падлужны добра вай навуковай мовай апісваюць фанетычныя і граматычныя асаблівасці беларускай мовы для рускамоўных навукоўцаў.

Пазней вопыт гэтага выдання быў выкарыстаны ў дапаможніках *Белорусский язык для говорящих по-русски* [Кривицкий, Михневич, Подлужный 1990] і *Учебник белорусского языка для самообразования* [Кривицкий, Подлужный 1994]. Гэтыя выданні таксама знаёмілі з фанетыкай, арфаграфіяй, марфалогіяй, сінтаксісам, стылістыкай беларускай мовы. Натуральна, асаблівая ўвага была накіравана на кампаратыўны беларуска-рускі аспект. Адзначым, што *Учебник белорусского языка для самообразования* падзелены на ўрокі, у якіх маецца тэарэтычная і практычная часткі.

На жаль, гэтыя выданні нельга назваць сапраўднымі падручнікамі па беларускай мове як замежнай. Матэрыял размешчаны ў акадэмічным парадку, адсутнічаюць камунікатыўныя практыкаванні.

У 1999 годзе ў БДУ пад рэдакцыяй А. І. Сямешкі выйшаў падручнік *Гаворым па-беларуску. Вучэбны дапаможнік па беларускай мове для замежных навучэнцаў* [Сямешка і інш. 1999]. У падручковай гаворыца, што “Вучэбны дапаможнік *Гаворым па-беларуску* прызначаны для развіцця навыкаў і ўменняў беларускага вуснага маўлення. Ён разлічаны на пачатковы этап навучання замежных слухачоў кароткатэрміновых курсаў беларускай мовы, летніх лінгвістычных школ, а таксама тых, хто самастойна вывучае беларускую мову” [Сямешка і інш. 1999: 7]. У падручніку 10 тэматычных раздзелаў: *Знаёмства. Сям'я. Прафесія, Працоўны дзень; Кватэра. Вясковая хата; Горад. Градскі транспарт; Магазіны. Пакуп-*

кі; Харчаванне. Беларускае кухня; Чалавек. Знешнасць. Рысы характару; Падарожжа; Мастацтва; Святы і абрады. Граматычны матэрыял звязаны з тэматыкай раздзелаў і размеркаваны па функцыянальным прынцыпе. Аўтары дапаможніка сапраўды мелі на мэце “фарміраванне і ўдасканаленне навыкаў і ўменняў прадуктыўнага маналагічнага і дыялагічнага маўлення ў сітуацыйна-абумоўленым кантэксце” [Сямешка і інш. 1999: 7]. Выданне змяшчае беларуска-руско-англійскі слоўнік.

У 2008 годзе ў Маскве выходзіць дапаможнік С. Аляксандрава і Г. Мыцьк *Гавары са мной па-беларуску. Гутарковая мова ў штодзённым ужытку* [Аляксандраў, Мыцьк 2008]. Кніга нават увайшла ў топ бестселераў мінскай кнігарні “Логвінаў” за 2011 год. Дапаможнік арыентаваны на рускамоўнага навучэнца. Першыя 15 старонак пакідаюць надзвычай станоўчае ўражанне, дзякуючы вельмі добраму ілюстрацыйнаму афармленню дапаможніка. Тут падаюцца асноўныя звесткі пра маўленчы этыкет, граматыку (род назоўнікаў, прыметнікаў, адушаўлёнасць/неадушаўлёнасць, пыталныя словы). На жаль, потым граматыка падаецца па акадэмічным прынцыпе: назоўнік, прыметнік, займеннік, дзеяслоў, лічэбнік, дзееспрыметнік, дзееспрыслоўе, прыслоўе, прыназоўнік, злучнік, часціца. Наступныя 8 урокаў разбіты па тэмах з практыкаваннямі на скланенне назоўнікаў: *Грошы. Гандаль; Ежа; Час; Пошта; Адпачынак; Дарога; Чалавек. Здароўе; Абслугоўванне.* Трэба адзначыць, што дапаможнік напісаны на тарапкевіцы, што не спрыяла яго шырокаму распаўсюджанню і запатрабаванасці. Гэта выправіла Г. Мыцьк, выдаўшы ў 2015 годзе дапаможнік *По-беларуску? Пожалуйста! = Па-беларуску? Калі ласка!* [Мыцьк 2015] (яўны перапеў назвы дапаможніка Т. Рамзы *Беларуская мова? З задавальненнем!* [Рамза 2010]). Аўтарка практычна паўтарыла вопыт папярэдняга маскоўскага выдання, змяніўшы арфаграфію і трохі афармленне. Рэцэнзентамі выдання былі сацыёлаг В. Маруцік і пісьменнік В. Содаль, якія не маглі адэкватна ацаніць лінгвістычныя і метадычныя вартасці дапаможніка.

У 2010 годзе пабачыў свет дапаможнік Т. Р. Рамзы *Беларуская мова? З задавальненнем! Для замежных навучэнцаў* [Рамза 2010] з элек-

Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове...

тронным дадаткам. Як сцвярджае аўтарка, дапаможнік разлічаны на 120 вучэбных гадзін. На кожных занятках даюцца веды па лексіцы, граматыцы, сінтаксісе і маўленчым этыкеце. У падручніку таксама змешчаны граматычныя табліцы і тэксты для чытання. Вялікая ўвага надаецца краіназнаўчаму аспекту ў падборы і падачы матэрыялу.

Падручнік цікавы і з пункту гледжання арыгінальнай паслядоўнасці падачы граматычнага матэрыялу, бо гэтая найважнейшая праблема практычна не абмяркоўвалася ў беларускай методыцы. Разгледзім граматычнае напаўненне падручніка.

Яшчэ ва ўводна-фанетычным курсе адбываецца агульнае знаёмства з вельмі важнымі граматычнымі тэмамі: спражэннем дзеяслова ў цяперашнім і прошлым часе. Спачатку падзел на спражэнні называецца функцыянальна спрошчана: е-спражэнне і ы-спражэнне. Тут жа адбываецца знаёмства з колькаснымі і парадкавымі лічэбнікамі, некаторымі службовымі часціцамі мовы (злучнікам і, часціцамі *не, б/бы, ж/жа*, прыназоўнікамі *без і з*), іх вымаўленне часта не супадае з напісаннем.

Асноўны курс падзелены на 18 заняткаў – лексіка-граматычных блокаў, на пачатку кожных адбываецца карэкціроўка вымаўлення пэўных гукаў і гукавых спалучэнняў. Тэматыка гэтых блокаў, можна сказаць, класічная для падручнікаў па замежнай мове: *заняткі; імя ўласнае, прафесія, нацыянальнасць; сям'я, харчаванне, будзень; памяшканне, жыллё; пошта, інтэрнэт; магазін, пакупкі; рынак, адпачынак; любімы занятак; гігіена і здароўе; горад; арыентацыя ў горадзе; знакамітасці; чалавек, знешнасць; рысы характару; замежныя камандзіроўкі; надвор'е, прырода*. Граматыка і паслядоўнасць яе вывучэння, натуральна, звязана з лексічнымі тэмамі. Т. Рамза тут кіравалася ўласным лінгвістычным досведам і інтуіцыяй.

1. З лексічнай тэмай *Заняткі* падаецца род назоўніка (усе чатыры граматычныя роды: мужчынскі, жаночы, ніякі і агульны); асабовыя і прыналежныя займеннікі ў назоўным склоне; першае спражэнне дзеяслова (цяперашні час), адбываецца знаёмства з сямю тыпамі і чаргаваннямі ў аснове і канчатках.

2. З лексічнай тэмай *Імя ўласнае. Прафесія*.

Нацыянальнасць падаецца множны лік назоўнікаў (канчаткі *-і, -ы, -е*); прыметнікі; другое спражэнне дзеяслова (цяперашні час); рознаспрагальныя дзеясловы.

3. З лексічнай тэмай *Сям'я. Харчаванне* падаецца вінавальны склон (без прыназоўніка і з прыназоўнікам) назоўнікаў, прыметнікаў, займеннікаў; трыванне дзеясловаў (фармальныя прыкметы).

4. З лексічнай тэмай *Будзень* падаецца прыналежны займеннік *свой*; зваротныя дзеясловы; зваротны займеннік *сябе*.

5. З лексічнай тэмай *Памяшканне. Жыллё* падаецца месны склон назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў; будучы час дзеясловаў.

6. З лексічнай тэмай *Пошта. Інтэрнэт* падаецца давальны склон назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў; прошлы час дзеясловаў (семантычныя прыкметы); даўно мінулы час дзеясловаў (аналітычная форма).

7. З лексічнай тэмай *Магазін. Пакупкі* падаецца родны склон назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў; умоўны лад дзеясловаў.

8. З лексічнай тэмай *Рынак. Пакупкі* падаецца родны склон назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў (множны лік).

9. З лексічнай тэмай *Адпачынак* падаецца творны склон назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў.

10. З лексічнай тэмай *Любімы занятак* падаецца ўзаемны займеннік, адмоўныя займеннікі і прыслоўі.

11. З лексічнай тэмай *Гігіена. Здароўе* падаецца загадны лад дзеяслова.

12. З лексічнай тэмай *Горад* падаюцца ступені параўнання прыслоўяў; дзеясловы руху (беспрыставачныя).

13. З лексічнай тэмай *Арыентацыя ў горадзе* падаюцца ступені параўнання прыметнікаў; дзеясловы руху (прыставачныя).

14. З лексічнай тэмай *Знакамітасці* падаюцца азначальныя і ўказальныя займеннікі; дзеясловы тыпу *садзіцца/сесці/сядзець*.

Вольга Барысенка

15. З лексічнай тэмай *Чалавек. Знешнасць* падаюцца прыналежныя займеннікі; дзеепрыметнікі.

16. З лексічнай тэмай *Чалавек. Рысы характару* падаецца дзеепрыслоўе.

17. З лексічнай тэмай *Замежныя камандзіроўкі* падаюцца зборныя лічэбнікі; няпэўныя займеннікі і прыслоўі.

18. З лексічнай тэмай *Надвор'е. Прырода* падаюцца безасабовыя дзеясловы; лічэбнікі паўтара, паўтары; рознаскланяльныя назоўнікі ніякага роду.

Т. Рамза імкнулася задаволіць патрэбы максімальна шырокага кола навучэнцаў: тых, хто хоча вывучыць мову з нуля, і тых, хто ў пэўнай ступені ўжо валодае ёю. Гэтая асаблівасць зразумелая ва ўмовах недахопу вучэбна-метадычных дапаможнікаў па беларускай мове як замежнай. Але, падаецца, што такая ўніверсальнасць не пайшла на карысць падручніку. Для пачаткоўцаў добра падыходзіць уводна-фанетычны курс, калі не лічыць яго занадта падрабязным, а практыкаванні асноўнага вучэбнага курса насычаны перыферынай лексікай, бракуе камунікатыўных дыялогаў, аўтэнтычныя тэксты для чытання і аўдыявання таксама складаныя для пачаткоўцаў.

У Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце на кафедры беларускай мовы і літаратуры ў 2011 годзе быў сфармаваны аўтарскі калектыў па стварэнні падручніка, а ў 2012 годзе ў Маскве пабачыў свет вучэбны дапаможнік *Белорусский язык для стран СНГ* [Павловская і інш. 2012]. Падручнік накіраваны на дасягненне слухачамі базавага ўзроўню, ці ўзроўню мінімальнай камунікатыўнай дастатковасці валодання беларускай мовай як сродкам камунікацыі, а таксама на фармаванне міжкультурнай камунікатыўнай кампетэнцыі. Базавы набор маўленчых уменняў рэалізуецца ў пэўных камунікатыўных інтэнцыях, якія ахопліваюць усе аспекты беларускай мовы (фанетыку, лексіку, словаўтварэнне, ужыванне слоў (чытанне, аўдыяванне, гаварэнне, пісьмо і пераклад)). Вучэбны дапаможнік фармуе найважнейшыя параметры маўленчых здольнасцяў базавага ўзроўню: лагічную правільнасць пабудовы выказвання, граматычную правіль-

насць рэалізацыі выказвання, хуткасць рэалізацыі выказвання, адэкватную замену моўных сродкаў, варыятыўнасць у выбары моўных сродкаў пры выражэнні аднаго і таго ж сэнсавага зместу, моўную інтуіцыю, стылістычнае канструяванне і моўную эўрыстыку. Падручнік з'яўляецца двухмоўным: выкарыстоўваюцца руская і беларуская мовы. Падручнік мае наступную структуру: *Уводна-фанетычны курс*. Тлумачэнне падаецца на рускай мове, мэта – азнаямленне з фанетычнай сістэмай беларускай мовы, фармаванне навыкаў арфаэпіі, вуснага і пісьмовага маўлення. *Беларуская граматыка. Тэарэтычны курс* напісаны на рускай мове. Дае магчымасць навучэнцам атрымаць сістэмныя веды пра марфалогію і сінтаксіс беларускай мовы. Дадзены раздзел можа служыць даведачным матэрыялам для практычнага курса дапаможніка. *Беларуская мова. Практычны курс* – асноўны раздзел дапаможніка. Складаецца з 10 модуляў, кожны з якіх утрымлівае тэматычна аб'яднаныя комплексы: лексічны мінімум, вучэбны тэкст, маўленчыя, камунікатыўныя, граматычныя практыкаванні. Да практыкаванняў даюцца ключы. *Кароткі нарыс гісторыі беларускай мовы* напісаны па-беларуску, падае асноўныя этапы фармавання і развіцця беларускай мовы. У дапаможніку прадстаўлены аўтэнтычныя мастацкія тэксты для дадатковага чытання і кароткі беларуска-рускі слоўнік.

Аўтары паказалі сваё бачанне спалучэння лексікі і граматыкі.

1. *Знаёмства. Сям'я* спалучаецца з вывучэннем проплага часу дзеясловаў; асабовых і прыналежных займеннікаў, зваротнага займенніка *сябе*.

2. *Біяграфія. Мая праца. Працоўны дзень* спалучаецца з вывучэннем цяперашняга (будучага простага) часу дзеясловаў.

3. *Партрэт. Характар. Знешнасць* спалучаецца з вывучэннем вінавальнага склону назоўнікаў і прыметнікаў; ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў; прыналежнымі прыметнікамі.

4. *Адзненне. Крамы* спалучаецца з вывучэннем дзеясловаў руху; формаўтварэннем зваротных дзеясловаў; творнага склону назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў.

Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове...

5. *Нацыянальная кухня. Госці* спалучаецца з вывучэннем давальнага склону назоўнікаў, займеннікаў, прыметнікаў; трывання дзеяслова; скланення і ўжывання пыталых, адносных, няпэўных, адмоўных займеннікаў.

6. *Дом. Кватэра* спалучаецца з вывучэннем загаднага ладу дзеясловаў; роднага склону назоўнікаў, прыметнікаў, займеннікаў.

7. *Святы* спалучаецца з вывучэннем спражэння дзеясловаў руху; месным скланам назоўнікаў, прыметнікаў, займеннікаў.

8. *Стыль жыцця. Вольны час* спалучаецца з вывучэннем скланення рознаспрагалых назоўнікаў; скланеннем лічэбнікаў (колькасных і парадкавых, зборных і дробавых).

9. *Вандроўкі. Памятныя мясціны. Прырода* спалучаецца з вывучэннем умоўнага ладу дзеяслова; дзеепрыметнікамі.

10. *Горад* спалучаецца з вывучэннем дзеепрыслоўя.

Зноў-такі прыходзіцца прызнаць пэўныя недакладнасці выдання, абумоўленыя неакрэсленасцю мэтавай аўдыторыі навучэнцаў, імкненнем аўтараў у адным падручніку аб'яднаць некалькі ўзроўняў валодання мовай, падаць кароткую хрэстаматыю па гісторыі беларускай літаратуры. Р. Калета напісаў грунтоўную рэцэнзію на гэты дапаможнік, адзначыўшы як пэўныя недахопы выдання, так і метадычныя знаходкі, польскі даследчык акцэнтуючы еўрапейскі ўзровень падачы матэрыялу ў падручніку. “Практычны матэрыял вельмі багаты і разнародны, гэта даказвае, што вывучэнне беларускай мовы можа быць нязвычайна павучальным, творчым, цікавым і – што асабліва важна сёння – прыемным” [Kaleta 2015: 641].

Такім чынам, найвялікшай праблемай, нявырашанай да сённяшняга дня ў вучэбна-метадычнай літаратуры па беларускай мове як замежнай, застаецца адсутнасць нарматыўнага, паслядоўнага і несупярэчлівага адукацыйнага моўнага стандарту для кожнага ўзроўню валодання, які б утрымліваў рэкамендацыі па адборы вучэбнага матэрыялу, адпаведную ім колькасць гадзін і крытэрыі ацэнкі ведаў навучэнцаў, лексічныя мінімумы для кожнага

ўзроўню валодання. Таму задачай нумар адзін застаецца складанне паўзроўневай тыпавай праграмы навучання беларускай мове як замежнай, якая магла б карэляваць з еўрапейскай сертыфікацыйнай праграмай выкладання моў. На падставе стандартаў і праграмы ствараюцца паўзроўневыя вучэбныя комплексы. У выніку падрыхтаванай вучэбна-метадычнай базы можна весці гаворку пра сертыфікацыйны экзамен па беларускай мове як замежнай. Гэта дало б магчымасць студэнтам / стажорам / аматарам рэальна апаніць сваё валоданне мовай, а выкладчыкам мець дакладныя лексіка-граматычныя арыенціры.

Вынікам праведзенага аналізу дапаможнікаў па беларускай мове для замежных навучэнцаў, аналізу тэхналогіі падачы граматычнага і лексічнага матэрыялу ў дадзеных дапаможніках з'яўляецца наступны тэзіс: у Беларусі маецца пэўная лінгвістычная і метадычная база выкладання беларускай мовы як замежнай. Падручнікі па беларускай мове як замежнай усё яшчэ далёкія ад дасканаласці, ад еўрапейскіх стандартаў выкладання замежнай мовы. Пра гэта сведчыць недастатковая колькасць камунікатыўных практыкаванняў для замацавання, іх аднатыпнасць, у частых выпадках выкарыстанне састарэлай лексікі і дыскурсаў, штучнасць і адарванасць ад рэальнасці падбраных тэкстаў. У пэўных выпадках дапаможнік хутчэй з'яўляецца даведачным матэрыялам для замежных навукоўцаў, якія займаюцца кампаратывістыкай, чым рэальным падручнікам для авалодання практыкай маўлення. Варта памятаць, што яшчэ ў 70-я гады ХХ ст. Савет Еўропы прапанаваў удасканаліць сістэму навучання замежным мовам. Асноўным падыходам быў прызнаны камунікатыўны сістэмна-дзеіны падыход: “Нядзіўна, што дыдактычнай парадыгмай на сучасным этапе агульнапрызнана камунікатыўнае навучанне, арыентаванае на такую арганізацыю адукацыйнага працэсу, якая ўзнаўляе ўсе неабходныя ўмовы рэальнага кантактавання сродкамі вывучаемай замежнай мовы адэкватна працэсу камунікацыі, абмену інфармацыяй” [Бабинская 2010: 3].

Пры гэтым праведзены аналіз зроблены не толькі для крытыкі сённяшняй сітуацыі вучэбна-метадычнага комплексу беларускай

Агата Ракава

мовы як замежнай, а для аптымізацыі навучальнага працэсу, выпраўлення хібаў, вызначэння кірункаў навуковай і метадычнай працы.

Літаратура

- Аляксандраў С., Мыцык Г., 2008, *Гавары са мной па-беларуску. Гутарковая мова ў штодзённым ужытку*, Масква.
- Бабинская П.К., 2010, *Коммуникативно ориентированное обучение иностранному языку*, “Замежныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь”, № 4, с. 3-7.
- Бэрд Т.Э., 1973, *Падручнікі перш за ўсё*, “Беларус”, № 194, Нью-Ёрк, с. 2.
- Кривицкий А.А., Михневич А.Е., Подлужный А.И., 1973, *Белорусский язык для небелоруссов*, Минск.
- Кривицкий А.А., Михневич А.Е., Подлужный А.И., 1990, *Белорусский язык для говорящих по-русски*, Минск.
- Кривицкий А.А., Подлужный А.И., 1994, *Учебник белорусского языка для самообразования*, Минск.
- Мыцык Г., 2015, *По-белорусски? Пожалуйста! = Па-беларуску? Калі ласка!*, Минск.
- Павловская Н.Ю., Борисенко О.В., Васюченко П.В., Кныш Л.С., Семенькевич О.В., Чеховский Г.К., 2012, *Белорусский язык для стран СНГ: учебник*, Москва.
- Рамза Т.Р., 2010, *Беларуская мова? З задавальненнем! Для замежных навучэнцаў*, Мінск.
- Садоўскі Я., 1973, А.А. Кривицкий, А.Е. Михневич, А.И. Подлужный. *Белорусский язык для небелоруссов*. Рэцэнзія, “Запісы”, № 15, с. 127-128.
- Сямешка Л.І., Бадзевіч З.І., Белакурская Ж.А., Ляшук В.М., Пацехіна А.А., Рамза Т.Р., Чахоўскі Г.К., Шкраба І.Р., 1999, *Гаворым па-беларуску. Вучэбны дапаможнік па беларускай мове для замежных навучэнцаў*, пад рэд. Л. Сямешкі, Мінск.
- Kaleta R., 2015, Н.Ю. Павловская, О.В. Борисенко, П.В. Васюченко, Л.С. Кныш, О.В. Семенькевич, Г.К. Чеховский, *Белорусский язык для стран СНГ: учебник, Москва 2012, ss. 452*, “Studia Wschodnioslowiańskie”, т. 15, с. 637-641.
- Pashkievich V., 1974, *Fundamental Byelorussian = Беларуская мова. Book 1*, ed. by A. Adamovich, Toronto.
- Pashkievich V., 1978, *Fundamental Byelorussian = Беларуская мова. Book 2*, ed. by A. Adamovich, Toronto.

Агата Ракава

Мінск

Электронны навучальны курс па беларускай мове як замежнай

Рэзюмэ

Электронны навучальны курс па беларускай мове як замежнай, змешчаны ў раздзеле Асновы на сайце by.lang-study.com, – гэта спроба стварэння дыстанцыйнага курса для авалодання мовай на пачатковым узроўні. Рэсурс скіраваны да карыстальнікаў, якія валодаюць рускай мовай. Складаецца з пятнаццаці ўрокаў па разнастайных камунікатыўных і лексічных тэмах, утрымлівае кароткі ўводна-фанетычны курс. Прыклад урока прадстаўлены ў артыкуле. Рэсурс ілюстраваны, прадугледжвае выкананне больш як 100 практыкаванняў on-line.

Abstract

E-learning Course in Belarusian as a Foreign Language

E-learning course in Belarusian as a foreign language available on by.lang-study.com is an attempt to create a distance learning course for beginners. It is aimed at Russian-speaking users. The course consists of fifteen lessons on different communicative and grammatical topics and starts with a short introductory phonetic course. The example of a lesson is presented in the article. The resource has illustrations and 100 exercises on-line.